

De grande dame

Renate Dorrestein

Onder schrijvers heb ik geen hartsvrienden of -vriendinnen, al ben ik op sommige erg gesteld en ga ik er graag een broodje mee eten. Ook om mij heen neem ik amper diepe schrijversvriendschappen waar. Op literaire festivals en bij boekpresentaties komen we elkaar onophoudelijk tegen, dan kletsen we geanimeerd bij, we gaan uit elkaar met het stellige voornemen het contact snel te continueren, en eenmaal thuis vergeten we dat. We zijn toch ook elkaars concurrenten, dat is misschien de reden. Het is jammer, want het ontnemt je de kans om eens grondig van gedachten te wisselen over wat je het liefste doet.

Iemand met wie ik graag bevriend had willen zijn is Andreas Burnier (1931-2002), de eerste auteur in de Nederlandstalige literatuur die volkomen vanzelfsprekend over de damesliefde schreef. Ook schreef ze in haar autobiografische roman 'Het jongensuur' over haar transgendergevoelens. Burnier was haar tijd in veel opzichten ver vooruit, ze had iets van een visionair. Het feit dat ze zich van jongs af aan onderdrukt voelde, als vrouw, als lesbienne en als Jodin, vormde haar belangrijkste inspiratiebron. Zelf zei ze daarover: 'Het is een voorrecht te worden geboren in een onderdrukte groep. Voor iemand die behoort tot de heersende kaste is het veel moeilijker om ooit tot enig inzicht van belang te komen.'

Toen onze paden elkaar kruisten, voelde ik te veel ontzag voor de grande dame die Burnier nolens volens was om de mogelijkheid tot een echte vriendschap te durven overwegen. Dat ging me makkelijker af met haar partner, publiciste Daniel/ Ineke van Mourik, die ook meer een leeftijdgenoot van me was. (Gedrieën maakten we eind jaren tachtig een reis door Amerika, die ik een paar jaar later, in 1991, beschreef in een stuk voor een liber amicorum ter gelegenheid van Andreas' zestigste verjaardag.

Toen ik het onlangs terugvond, hervond ik in zekere zin ook Burniers werk, dat ik al heel lang niet meer in mijn handen had gehad. In mijn tekst voor het vriendenboek speelde 'De verschrikkingen van het noorden' een belangrijke rol, het titelverhaal van Burniers gelijknamige verzameling korte verhalen. De hoofdpersoon ervan zwerft door Kopenhagen en komt terecht in een café met alleen maar vrouwelijke gasten, waarna Burnier een meeslepende opsomming van die vrouwen geeft. Dat moet ooit veel indruk op me hebben gemaakt, want in *Zonder genade* (2001) plagieer ik zo'n soort opsomming op pagina 237, als mijn hoofdpersoon Phinus eveneens na een zwerftocht door de stad in een café belandt. Zoals Joost Zwagerman ooit tegen mij zei: 'We zijn allemaal eksters.'

Ik pakte het boek erbij, het stond keurig in mijn kast onder de B, en bladerde wat. Mijn blik viel op een passage. Ik las: 'Ik stond in de wc. Van mijn elfde herinner ik mij nog precies de dagdroom over

de wc, voorzien van deugdelijke haken en sloten, leeftocht, lectuur, hygiënische apparatuur zoals luchtreiniger en deksel, waar je je dagenlang zou kunnen terugtrekken, zonder dat iemand bij machte was een inbreuk op je privacy te maken.'

Sodeju, ik had een keer een schrijfcursiste gehad, toen op dat fantastische kasteeltje in Frankrijk, jazeker, die mijn eeuwige lof en waardering had geogst door exact dat verhaal te schrijven, over jezelf met je hele hebben en houden opsluiten op de wc, in haar geval ging er ook nog een trompet mee. Ik had haar zeer geprezen om haar originaliteit, nota bene. Nou ja, vooruit: we zijn allemaal eksters.

Ineens moest ik denken aan mijn eigen afgedreven roman *Het Noorder Kinderhuis*. Zou er in Burniers verhaal over het noorden ook sprake zijn geweest van die associatie met het dodenrijk die ik opeens had gehad bij die sombere naam? Was ik dan in mijn onderbewuste nogmaals aan het plagiëren geslagen? Snel doorzocht ik 'De verschikkingen van het noorden'. 'Ik stelde mij het noorden voor,' vertelt Burniers protagoniste 'als een wijde zwarte koepel, kristallen op de grond en zeer kleurrijke lichtflitsen.' Was dat een verwijzing? Burnier kon behoorlijk duister zijn als ze dat wilde. Ach, weet je, misschien was het wel een woord van troost, misschien reikte ze me over de afgrond van leven en dood de hand — daar was ze spiritistisch genoeg voor — om me te vertellen dat 'het noorden' niet afschrikwekkend hoeft te zijn.

Wezenlijk wild

Ik had net alle vertrouwen verloren in het verdere verloop van het feestje waarop ik me bevond, toen er zich, vlak achter me, een stem losmaakte uit het geroezemoes. Luid en duidelijk hoorde ik iemand zeggen: 'Maar het is zo bevrijdend om je tas af te schaffen.' Ik draaide me om - en daar stond Andreas Burnier. Op heldere toon begon zij tegen enkele aanwezigen aan een uiteenzetting over het aperte onnut van de damestas, haar betoog af en toe onderbrekend om ter adstructie losjes op de zakken van haar colbert te kloppen. Mijn hart miste een slag, of twee. Zie je wel! Ik had het altijd wel geweten: Andreas Burnier en ik waren verwante zielen. Want had ik niet net zelf een stuk gepubliceerd over alle belemmerende aspecten van dat vermaledijde onding dat maakt dat vrouwen nooit hun handen vrij hebben? En nu roerde zij hetzelfde belangrijke thema aan! Met passie, vaart pit en eruditie, zodat ik met gloeiende wangen meeluisterde en mezelf al gauw wel voor de kop kon slaan: wat had ik, met deze brille vergeleken, de damestas nog gespaard!

Maar echt bederven deed dat mijn opgetogenheid niet en's avonds in bed herlas ik, zoals zo vaak, intens 'De verschikkingen van het noorden', het verhaal dat mij toen ik nog niet eens halverwege de middelbare school was, al de overtuiging had gegeven dat er tussen deze schrijfster en mij sprake moest zijn van een kosmische of metafysische gelijkenis in karakter - kosmisch en metafysisch

vond ik heel goede woorden, destijds. Nooit eerder dan bij Burnier namelijk, had ik de werkelijkheid beschreven gezien zoals ik die zelf ook de hele tijd waarnam: als een krankzinnige heksensabbat. Het zat dus toch wel snor met mij en mijn onschuldige meisjeskijkers, als iemand anders precies dezelfde dingen zag als ik. Gerustgesteld ging ik voort met het leven en hield mijn kaken op elkaar. Ooit zou mijn tijd wel komen.

Aldus geschiedde. De Nederlandse overheid zond mij een half leven later als writer-in-residence naar een Amerikaanse universiteit. Vanzelfsprekend nam ik 'De verschrikkingen van het noorden' in vertaling mee, want ik moest daar schrijfonderricht gaan geven en Burniers verhaal betekende inmiddels meer voor me dan louter emotionele stut en steun: het was ook en vooral een literair baken geworden. Nu ik zelf eveneens een publicerend schrijfster was, dacht ik vaak: zo wezenlijk wild te kunnen schrijven, alsof er geen literaire conventies bestaan! 'De verschrikkingen' had me geleerd dat je zelf de baas bent als je schrijft, dat je los moe zien te komen van andermans opvattingen over hoe het hoort. Overboord met die ballast van de wetmatigheden van letterknechten en literatuursociologen: Houd de handen vrij.

Helaas vond deze gedachte weinig gehoor bij de studenten die aan mijn zorgen waren toevertrouwd. Zij aspireerden geen wezenlijke wildheid, zij wensten juist allemaal de tweede Hemingway te worden, de little darlings, zij zaten vastgeklemd aan hun eigen damestas. Ik kreeg mijn punt niet over het voetlicht. Goede raad was duur. Waarom was Andreas Burnier hier niet zelf, om mijn Hemingways te overtuigen?

Dat was zo'n gekke vraag nog niet. Er was in de grond immers geen enkele reden te verzinnen waarom Andreas Burnier niet gewoon in Ann Arbor, Michigan zat, bij mij. Ik hoefde haar alleen maar te laten overvliegen. No problem. No panic. Er kleven grote gevaren aan het ontmoeten van een levenslang bewonderd persoon, maar kom, wie het gevaar schuwt, leeft niet. Hierheen met die vrouw. En verder gewoon van adem in, adem uit. Ik trok aan wat touwtjes hier, ik trok aan wat touwtjes daar, ik ritselde een fonds bij elkaar, ik waste mijn handen er kamde mijn haar en ging Andreas Burnier van het vliegveld ophalen. Later openbaren we nog weleens wat we toen allemaal bespraken.

Waar het nu om gaat is dat Andreas mijn studenten heel bevredigend plette en daarna gingen we op tournee, met z'n drieën, om in een belendende staat ook nog wat licht te verspreiden: Andreas zou spreken over haar werk, haar vrouw over het hare en ik over het mijne, dus dat was allemaal niet mis. Onderweg raakten we stuk voor stuk erg aan elkaar verknocht, zolang ik maar niet rookte en

opnieuw moest ik vaststellen dat de zeldzame gave der geruststelling een van Andreas' opvallendste eigenschappen is. Bijvoorbeeld: mijn vriendinnen verklaarden mij al jaren voor gek en immoreel omdat ik zo luchtig omsprong met de menssoort man, ik brak wat harten en vertrad die fluitend onder mijn hoefjes, 'je lijkt wel een kerel,' zeiden ze misprijzend, maar Andreas vond dat juist heel goed. Langs deze lijnen koutend bereikten wij ten slotte ons doel ergens in de Mid-West. De plaatselijke faculteit der vrouwenstudies had ons aangeplakt en met goede zin begaven we ons naar het afgesproken adres. Ik had steeds een elegant amfitheater in gedachten gehad, maar men bleek ons te verwachten in het soort honk dat men alleen binnen de vrouwenbeweging aantreft. We beklommen een verveloze trap. We openden een deur. Al mijn haarvaten begonnen te bonzen, mijn bloed werd koud.

Daar zaten ze.

Daar zaten ze allemaal: 'Mannelijke vrouwen, uitzonderlijk vrouwelijke vrouwen, lelijke vrouwen, misvormde vrouwen, vieze vrouwen, griezelige vrouwen, gedecolleteerde vrouwen, vrouwen in mannenpakken, verwilderde vrouwen, hysterische vrouwen, jaloerse vrouwen, begerige vrouwen, oude vrouwen, demonisch jonge vrouwen, onverzadigbare vrouwen, frigide vrouwen, krankzinnige vrouwen, nerveuze vrouwen, narcistische vrouwen, vermoeide vrouwen, goddeloze vrouwen, losgeslagen vrouwen, wanhopige vrouwen, suïcide vrouwen, illusie vrouwen, verwoeste vrouwen, moedervrouwen, kindvrouwen, grootmoedervrouwen, hoervrouwen, ploertvrouwen, oervrouwen, oerwoud- vrouwen, Köwnhabn vrouwen' - of nee, die natuurlijk als enigen niet, maar in hun plaats wemelde het van de Midwest vrouwen, en ze hadden allemaal natte jassen aan en er werd onbepert gestookt en de wasem droop van muren en ramen en er kwam een tamelijk wezenlijke wildheid over me, weg van die heksensabbat, houd de handen vrij, uw garantie vervalt bij onoordeelkundig gebruik, en een aanval van ongelooflijke levensangst ('Veel vroeger, ik spreek nu van voor de watersnood, was ik voor het noorden niet bang.') katapulteerde mij dwars door alle mannelijke etcetera vrouwen heen naar het venster, waar ik zeker uit gesprongen was, had Andreas mij niet bij de enkels gevat.

Aan dat laatste ben ik later trouwens gaan twijfelen - mijn perceptie van de werkelijkheid wil soms weleens wat onbetrouwbaar zijn. Andreas kan mij in feite nooit lijfelijk gered hebben, want al is zij solide gebouwd, fors is ze niet en ik ben een hele grote meid. Nee, mijn leven kan ik after all niet aan haar te danken hebben. Maar de rest wel.

'Wezenlijk wild' is oorspronkelijk verschenen in: *Lust & Gratie* zomer 1991, nr. 30 Liber Amicorum Andreas Burnier.

